

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė Ne vien tik BVP. Tvaraus vystymosi rodikliai

(2009/C 100/09)

2008 m. sausio 16–17 d. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas, vadovaudamasis Darbo tvarkos taisyklių 29 straipsnio 2 dalimi, nusprendė parengti nuomonę savo iniciatyva

Ne vien tik BVP. Tvaraus vystymosi rodikliai.

Žemės ūkio, kaimo plėtros ir aplinkos skyrius, kuris buvo atsakingas už Komiteto darbo šiuo klausimu organizavimą, 2008 m. spalio 8 d. priėmė savo nuomonę. Pranešėjas Martin SIECKER.

448-ojoje plenarinėje sesijoje, įvykusioje 2008 m. spalio 22–23 d. (spalio 22 d. posėdis), Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas priėmė šią nuomonę 114 narių balsavus už, 2 – prieš ir 8 susilaikius.

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1. BVP yra svarbus ekonomikos augimo rodiklis, tačiau jo nepakanka politikos kryptį, kurios reikėtų laikytis siekiant įveikti XXI a. uždavinius, nustatyti. Tam reikalingi papildomi rodikliai. Prie tokios išvados prieita Europos Komisijos 2007 m. lapkričio 19–20 d. Briuselyje surengtoje konferencijoje „Ne vien tik BVP“ ir 2008 m. sausio 10 d. Tilburge įvykusioje konferencijoje „Patogi tiesa“.

1.2. BVP yra geras ekonomikos vystymosi spartumo rodiklis, atspindintis pastangas gauti pajamų nepaisant, ar tai skatina kurti naudingus produktus ir paslaugas, ar nedaroma žala žmogui ir aplinkai. Visų pirma būtina priemonė, parodanti nuo tvarios ir socialinės įtraukties ekonomikos mus skiriančią atstumą.

1.3. Kadangi tvarumas ir gerovė – du skirtingi aspektai, jiems įvertinti reikalingi du atskiri rodikliai. Tvarumas siejamas su dabar ir ateityje švaria aplinka, kartų solidarumu ir yra būtina sąlyga, o gerovė siejama su socialiniu vystymusi ir yra tikslinis kintamasis. Tvarumui užtikrinti pakanka laikytis ilgalaikės krypties pasaulio mastu. Jei laikomasi šio kriterijaus, nėra būtinybės siekti dar didesnio tvarumo. Tai netaikytina gerovei: jos niekada nebūna per daug, todėl nuolatinis didesnės gerovės siekis yra logiškas.

1.4. Tvarumo ir jo raidos rodiklis yra ekologinis pėdsakas, kuris, nepaisant jo trūkumų, yra geriausias turimas bendras tvaraus aplinkos vystymosi rodiklis.

1.5. Šis pėdsakas – puiki komunikacijos priemonė ir yra viena iš nedaugelio (jei ne vienintelė) priemonių, kurias taikant atsiž-

velgiama į vartojimo ir gamybos būdų (importo ir eksporto) poveikį kitų šalių aplinkai. Naudojant šią priemonę, ji gali būti tobulinama ir keičiama, jei ateityje atsirastų tinkamesnių priemonių.

1.6. Taigi, išskyla uždavinys sukurti socialinio vystymosi rodiklį, kuriuo remiantis būtų galima įvertinti įvairius gyvenimo kokybės aspektus ir perteikti tikrovišką vaizdą. Ši nuomonė skirta gyvenimo kokybės rodikliui, kadangi tokio pobūdžio politinė priemonė kol kas nėra taikoma.

1.7. Praktiškai pritaikomas ir moksliskai patikimas gyvenimo kokybės rodiklis turėtų apimti esmines gyvenimo kokybę lemiančias sritis ir atitikti šiuos kriterijus:

- apimti objektyvius veiksmus, kuriais apibrėžiami žmogiškieji gebėjimai,
- reaguoti į politikos tendencijas,
- laiku teikti duomenimis,
- leisti palyginti šalių padėtį,
- leisti palyginti skirtingus laikotarpius,
- būti suprantamas plačiajai visuomenei.

1.8. Šešios svarbiausios gyvenimo kokybę nulemiančios sritys:

- fizinis neliečiamumas ir sveikata,
- materialinė gerovė,

- galimybė naudotis viešosiomis paslaugomis,
- socialinė veikla ir atvykėlių integravimas,
- laisvalaikis,
- aplinkos kokybė.

ES valstybės narės turi pagrindinius duomenis, būtinus šių sričių raidai įvertinti nacionaliniu lygiu. Tačiau šie duomenys turėtų būti tikslesni (turėtų būti atsižvelgiama į periodiškumą, rinkimo tvarką, apdorojimą ir pan.).

1.9. Šiame dokumente apibūdintas rodiklis nėra tobulas. Tai nėra Komiteto pasiūlymas, o veikiau indėlis į šiuo metu vykstančias diskusijas šia tema. Vertinimas yra dinamiškas procesas. Iš tiesų vertinami pokyčiai visuomenėje. Tokiam vertinimui gali prireikti kitokių ar išsamesnių duomenų. Rodiklio nustatymas – taip pat dinamiškas procesas ir turėtų remtis diskusijomis ir debatais, kaip būdinga demokratinei visuomenei.

1.10. Perėjimas prie politikos, kurios pagrindą išimtinai sudaro ekonomikos augimas ir kuriai įtakos turi socialiniai bei aplinkos veiksniai, gali paskatinti kurti tvaresnę ir socialinę įtrauktį skatinančią ekonomiką. Tai nėra trumpalaikis projektas. Juo siekiama kur kas aukštesnių tikslų. Akivaizdu, kad, norint užtikrinti šio projekto įvykdumą, į jį reikia įtraukti tik ES valstybes nares (numatant galimybę įtraukti šalis kandidates Kroatiją ir Turkiją) ir šalis, kurių ekonominio išsivystymo lygis analogiškas: JAV, Kanadą, Australiją, Naująją Zelandiją ir Japoniją. Dėl didžiulių ekonominio išsivystymo skirtumų negalima sukurti vienos priemonės, kuri leistų pagal vieną skalę įvertinti išsivysčiusių ir besivystančių šalių raidą.

2. BVP ribos

2.1. Laimė – tai galutinis kiekvieno žmogaus siekis. Pagrindinis valdžios institucijų uždavinys – sukurti sąlygas, kuriomis kiekvienam piliečiui būtų suteikta optimali galimybė siekti laimės. Todėl valdžios institucijos privalo nuolat stebėti visuomenės gyvenimą ir rinkti su tuo susijusią svarbią informaciją. Vertinti – tai pažinti. Tik žinodami nepasitenkinimo priežastį ir ištakas galime bandyti jį sumažinti.

2.2. Šiuo metu valdžios institucijos labai dažnai BVP pasitelkia kaip priemonę visuomenės padėčiai įvertinti. BVP, kaip vertinimo priemonė, buvo įvestas praeitame amžiuje po didžiojo ekonomikos nuosmukio ir vėliau įvykusio Antrojo pasaulinio karo. Politikos kūrėjams BVP yra esminis (o gal net ir vienintelis) rodiklis, leidžiantis visų pirma įvertinti laimėjimus ir ekonominę veiklą. Jis grindžiamas tarptautiniu lygiu pripažinta nacionalinių sąskaitų sistema, sudaryta naudojant vienodą metodą. Be to, viskas pakeičiama į vienintelį ir bendrą matavimo vienetą – pinigus. Taip galima paaiškinti, kodėl BVP yra tinkama priemonė, leidžianti palyginti skirtingas šalis.

2.3. Tačiau šis rodiklis nesuteikia informacijos apie žmonių gerovę (laimę) ir apie visuomenės vystymosi tvarumo lygį. Vienam JAV gyventojui tenkantis BVP yra vienas didžiausių pasaulyje, tačiau amerikiečiai nėra laimingesni už kitų šalių gyventojus, o tai daug pasako ir apie šios šalies visuomenės tvarumą. Pasaulio mastu vienam gyventojui tenkantis BVP yra didesnis nei prieš šešiasdešimtį metų. Šis augimas, deja, nepadėjo pasiekti didesnės žmonijos laimės. Pastebima bendra tendencija ilgėtis „senų gerų“ laikų. Be to, 2008 m. užfiksuotas rekordinis 900 milijonų badaujančių, t. y. nelaimingų, žmonių skaičius.

2.4. Dabartinė visuomenės raida ir ekonominiai santykiai iš esmės skiriasi nuo padėties praeito amžiaus viduryje. Išsivysčiusioms šalims iškilo poreikis vertinti veiksmus, kurie nesusiję su komerciniais sandoriais ar oficialiais ekonominiais procesais. Daugelis šių veiksnių ir poreikių nepakankamai įtraukiami (arba visiškai neįtraukiami) į BVP.

2.5. Didėjantis BVP gali slėpti didelį gerovės smukimą. Pavyzdžiui, šalies priimtas sprendimas iškirsti medžius, parduoti medieną, o vaikus, užuot leidus į mokyklą, įdarbinti gali būti labai palankus BVP, kadangi ekonomikos augimas rodys didėjančią materialinę gerovę. Toks augimas tikrai nebus ilgalaikis, o žmonės, ypač vaikai, tikrai netaps laimingesni.

2.6. Beje, stichinės nelaimės ir politiniai sukrėtimai taip pat gali turėti teigiamą poveikio BVP. Galima teigti, kad uraganas Katrina Luizianos BVP buvo naudingas, kadangi reikėjo įdėti daug pastangų ir vykdyti ekonominę veiklą krašto rekonstrukcijai. Ši pastaba taikytina ir kai kurių nuo cunamio nukentėjusių Azijos ir Afrikos šalių BVP ir beveik visų Europos šalių BVP po Antrojo pasaulinio karo. Be to, kad ne visi vienodai dalyvavo kuriant didesnę gerovę, reikėtų pažymėti ir tai, kad minėtos stichinės nelaimės nepadėjo padidinti gyventojų gerovės ar visuomenės tvarumo.

2.7. Kiti ne tokie kraštutiniai pavyzdžiai taip pat parodo ribotas BVP, kaip vertinimo priemonės, galimybės. Didesnė materialinė gerovė skatina didesnę automobilių pardavimą ir papildomų kelių tiesimą. Todėl atitinkamai didėja nelaimingų autoįvykių skaičius, o kartu ir sąnaudos (automobilio dalių keitimas ir remontas, sužeistųjų ir negalią įgijusių asmenų slaugymas, didesnės draudimo įmokos). Gerovė gali paskatinti ir kitas socialines blogybes, pavyzdžiui, didesnę ginklų prekybą ir antidepressantų pardavimą nepilnamečiams. Šie veiksniai padeda sparčiai augti BVP, tačiau nepadedą siekti galutinio kiekvieno žmogaus tikslo – laimės, išskyrus nedidelį skaičių iš minėtos veiklos uždirbančių asmenų.

2.8. BVP dominavimas tampa ypač akivaizdus jam mažėjant, kadangi įsigali ne visada pagrįsta panika. BVP mažėjimas gali būti ir teigiamų pokyčių padarinys. Pavyzdžiui, jei rytoj visi žmonės tradicines elektros lemputes pakeistų taupiosiomis (angl. LED), būtų užfiksuotos didelės išlaidos šioms naujoms lemputėms įsigyti, tačiau kartu ir gerokai mažesnis suvartotos energijos kiekis (taigi ir mažesnis BVP), kadangi naujojo tipo elektros lemputės sunaudoja tik dalį tradicinėms lemputėms reikalingos elektros energijos.

2.9. Apibendrinant galima teigti, kad BVP yra tinkamas rodiklis ekonomikos laimėjimams įvertinti, tačiau nėra tiesioginio ryšio tarp ekonomikos augimo ir kitose visuomenės gyvenimo srityse pasiektos pažangos. Norint išsamiai įvertinti padėtį, reikalingi ir kiti rodikliai, visų pirma atspindintys socialinį ir aplinkos vystymąsi.

3. Kiti gerovės veiksniai

3.1. Diskusija dėl kitų nei BVP vertinimo priemonių tuo pat metu vyksta įvairiais lygiais. Po 2007 m. lapkričio 19–20 d. Briuselyje EK surengtos konferencijos „Ne vien tik BVP“⁽¹⁾ 2008 m. sausio 10 d. Tilburgo universitete įvyko konferencija „Patogi tiesa“⁽²⁾. Abiejų konferencijų išvados vienodos: būtini ir kiti papildomi ekonomikos augimo rodikliai. BVP yra geras ekonomikos vystimosi spartumo rodiklis, atspindintis pastangas gauti pajamų nepaisant, ar tai skatina kurti naudingus produktus ir paslaugas, ar nedaroma žala žmogui ir aplinkai. Visų pirma būtinos priemonės, rodančios nuo tvarios ir socialinės ištrauktis ekonomikos mus skiriančią atstumą. Praėjus šiek tiek laiko po BVP sukūrimo, garsusis ekonomistas Paul A. Samuelson⁽³⁾ siūlė

išplėsti išimtinai ekonominę BVP apibrėžtį įtraukiant nematerialius aspektus: aplinką ir bendrąsias vertybes. Šis mėginimas buvo nesėkmingas: nepavyko priimti naujos BVP apibrėžties, todėl šiuo metu dominuoja tradicinė BVP samprata. Kai kurie mokslininkai skyrė daug dėmesio šiam klausimui. Toliau dokumente pateikiama trumpa jų idėjų apžvalga.

3.2. Britų profesorius, darbo ekonomikos specialistas **Richard LAYARD** savo knygoje „Laimės kaina“ (*Happiness*)⁽⁴⁾ teigė, kad, nepaisant didelės materialinės gerovės, Vakarų gyventojai per pastaruosius penkiasdešimt metų nesugebėjo tapti laimingais. R. Layard mano, kad šios nesėkmės priežastis – visus valdanti milžiniška tarpusavio konkurencija, kai kiekvienas stengiasi uždirbti daugiau už kitą. Toks vienpusis siekis pakenkė kitoms žmogaus gerovei svarbesnėms sritims: šeimos stabilumui, malonumui dirbti ir geriems draugų ir bendruomenės santykiams. Tai patvirtina statistiniai duomenys apie didėjantį skrybių skaičių, darbe patiriamą vis didesnę stresą ir nusikalstamumo augimą. Siekiant pusiausvyros, reikėtų ypatingą dėmesį skirti lygioms galimybėms gauti pajamas ir pajamų lygybei.

3.3. Indų ekonomistas **Amartya SEN**⁽⁵⁾ savo sukurtoje gerovės ekonomikos teorijoje pabrėžė, kad gerovė susijusi ne su turtu, o su veikla, kuri padėjo tą turtą įsigyti. Pajamos suteikia žmonėms galimybę įsitraukti į veiklą ir tobulėti. Šias galimybes, kurias A. Sen vadina gebėjimais, lemia sveikata ir gyvenimo trukmė. Besivystančiose šalyse informacija apie mirštamumo lygį ypač svarbi, kadangi tai yra geras socialinės nelygybės ir gyvenimo kokybės rodiklis.

3.4. Amerikietė filosofė **Martha NUSSBAUM** savo naujoje knygoje „Teisingumo ribos“ (*Frontiers of Justice*)⁽⁶⁾ aprašo dešimt svarbiausių socialinių teisių oriam gyvenimui užtikrinti. Ji atkreipia dėmesį į tai, kad visuomenė, kuri negali užtikrinti savo piliečiams tinkamo minėtų teisių ir laisvių lygio, nevykdo savo išpareigojimų ir nėra teisinga. Konkrečiai kalbama apie žmogui suteiktą galimybę nugyventi garbingą normalios trukmės gyvenimą, būti geros sveikatos, laisvai keliauti, naudotis savo protiniais gabumais, susikurti santykį su daiktais ir kitais žmonėmis, susikurti gerovės koncepciją, gyventi su kitais žmonėmis ir dėl jų be jokios diskriminacijos, gyventi besirūpinant gyvūnais ir gamta ir juos mylint, juoktis ir žaisti, turėti politinį pasirinkimą ir įsigyti nuosavybę. Šis sąrašas nėra išsamus ir galėtų būti papildytas.

(1) www.beyond-GDP.eu

(2) www.economischegroei.net

(3) P. Samuelson, „*Evaluation of real national income*“, *Oxford Economic papers*, 1950 m., p. 1–29.

(4) Richard Layard, *Happiness: Lessons From A New Science*, Penguin Books, 2005 m.

(5) Amartya Sen, *Commodities and capabilities*, Amsterdam North Holland, 1985 m.

(6) Martha Nussbaum, *Frontiers of justice*, Harvard University Press, 2005 m.

4. Kiti rodikliai

4.1. Be BVP, esama įvairių iniciatyvų, leidžiančių įvertinti kitus svarbius aspektus, atspindinčius visuomenės padėtį. Informaciniais sumetimais toliau pateikiama šiuo tikslu naudojamų keturių rodiklių apžvalga ir trumpas aprašymas. Galima būtų paminėti ir kitus, pavyzdžiui, Belgijos darnaus vystymosi federalinės tarybos iniciatyvą ⁽¹⁾, Kanados gerovės indeksą (CIW) ⁽²⁾, Butano bendrąjį nacionalinį laimės rodiklį ⁽³⁾, Italijos QUARS iniciatyvą ⁽⁴⁾, Prancūzijos Stiglitz komisiją ⁽⁵⁾ ir visame pasaulyje OECD vykdomą projektą pažangai įvertinti ⁽⁶⁾, taip pat EUROFOUND ⁽⁷⁾ turimus duomenis. Tačiau šiame dokumente negalime visų jų aprašyti.

4.2. **Žmogaus socialinės raidos indeksas** (ŽSRI) ⁽⁸⁾ – tai rodiklis, leidžiantis įvertinti visuomenės ir ją sudarančių grupių pažangą. Šis metodas naudojamas nuo 1993 m. įgyvendinant Jungtinių Tautų vystymosi programą (PNUD), pagal kurią kasmet rengiama ataskaita apie padėtį atskirose šalyse. Be pajamų atsižvelgiama į vidutinę gyvenimo trukmę, raštingumą ir išsilavinimo lygį. Be to, nuo 1977 m. skelbiamas Žmonijos skurdo indeksas ⁽⁹⁾, kurį nustatant atsižvelgiama į galimybes mokytis, saugiai maitintis ir gerti švarų vandenį, taip pat naudotis sveikatos priežiūros paslaugomis. ŽSRI yra paremtas Amartya Sen teorijomis. ŽSRI sėkmingai taikomas besivystančiose šalyse, tačiau yra mažiau tinkamas įvertinti pažangai išsivysčiusiose šalyse.

4.3. **Ekologinis pėdsakas** ⁽¹⁰⁾ grindžiamas principu, kad vartojimas gali būti išreikštas plotu, reikalingu suvartotiems ištekliams pagaminti. Jis leidžia palyginti įvairios vartotojų elgsenos (gyvensenos) arba skirtingų visuomenės grupių (šalių) poveikį aplinkai. Pasaulio mastu vieno asmens vartotojiškiems poreikiams patenkinti turima 1,8 hektaro derlingos žemės. Šiuo metu pasaulyje vienam asmeniui tenka 2,2 hektaro: taigi žmonija sparčiai eikvoja Žemės išteklius. Vis dėlto skirtumai didžiuliai: JAV vidutinis ekologinis pėdsakas sudaro 9,6 hektarus vienam asmeniui, o Bangladeše – 0,5 hektaro. Šios problemos didės, jeigu mūsų politika nesikeis. Dėl dirvožemio erozijos ir dykumėjimo turima vis mažiau derlingos žemės, o augant gyventojų skaičiui ši sumažėjusiais hektarais turės dalytis vis daugiau asmenų. Tuo pačiu metu auga paklausa, kadangi mūsų didesnės gerovės rezultatas – didesnis vartojimas. Ekologinis pėdsakas yra geras tvaraus vystymosi rodiklis, tačiau iš jo nieko negalima spręsti apie žmonių gerovę.

⁽¹⁾ www.developpementdurable.be

⁽²⁾ www.statcan.ca

⁽³⁾ www.bhutanstudies.org.bt

⁽⁴⁾ www.sbilanciamoci.org

⁽⁵⁾ <http://stiglitz-sen-fitoussi.fr/fr/index.htm>

⁽⁶⁾ <http://www.oecd.org/statsportal>

⁽⁷⁾ <http://www.eurofound.europa.eu/>

⁽⁸⁾ www.eurofound.europa.eu/

⁽⁹⁾ <http://hdr.undp.org/en/statistics/>

⁽¹⁰⁾ www.footprintnetwork.org

4.4. **Gyvenimo sąlygų indeksas** ⁽¹¹⁾ (*Leefsituatie Index*) suteikia sistemingą Nyderlandų visuomenės gyvenimo sąlygų aprašymą ir analizę. Šis indeksas taip pat vadinamas *Sociale staat van Nederland – SSN* (Nyderlandų socialinė padėtis). Jis atspindi gyvenimo sąlygų raidą maždaug dešimties metų laikotarpiu. Nagrinėjami šie aspektai: pajamos, užimtumas, švietimas, sveikata, laisvalaikis, judumas, nusikalstamumas, būstas ir gyvenamoji aplinka. Prie skyrių apie skirtingus socialinius aspektus pateikiamas ir bendras indeksas. Taip pat pristatomi duomenys apie visuomenės nuomonę, politiką ir valdžios institucijas. Tyrimą kas dvejus metus skelbia *Nederlandse Sociaal Cultureel Planbureau* (Nyderlandų socialinio ir kultūrinio planavimo biuras). Gyvenimo sąlygų indeksas niekada neturėjo didelės įtakos Nyderlanduose: visų pirma jis yra nedarnus skirtingų ir įvairių aspektų rinkinys, todėl nuosekliai ir patikimai neatspindi bendros visuomenės gerovės.

4.5. Roterdamo Erasmus universiteto profesorius Ruut Veenhoven jau 30 metų pasauliniu mastu vykdo laimės jausmo tyrimus. Savo veikale **Pasaulio laimės duomenų bazė** (*World Database of Happiness*) ⁽¹²⁾ jis prieina prie išvados, kad pinigų ir laimės sąsaja yra itin silpna. Daugiau pinigų gaunantys žmonės patiria trumpalaikį laimės padidėjimą, kuris dingsta po vienerių metų. Apskritai laimingesnis jaučiasi tas asmuo, kuris gali laisvai organizuoti savo laiką ir turi galimybę pasirinkti. Be to, R. Veenhoven aiškiai atskiria išsivysčiusias ir besivystančias šalis. Besivystančiose šalyse pajamų padidėjimas sukelia didesnę ir ilgiau trunkantį laimės jausmą negu išsivysčiusiose šalyse. Šio skirtumo nelieka, kai vienam gyventojui tenkantis BVP viršija 20 000–25 000 dolerių ribą. Šios duomenų bazės trūkumas – skirtingi asmenų pomėgiai, kurie gali turėti įtakos vertinant laimės pojūtį. Be to, viešojo politika neturi didelio poveikio laimės jausmui.

5. Galimas taikymas

5.1. Apskritai yra du būdai nutraukti BVP dominavimą socialinėje ir ekonominėje politikoje. Pirmasis sprendimas būtų sukurti kitus tvarumo ir gerovės (ar tam tikrų jų aspektų) rodiklius, kurie politiniu požiūriu būtų tokie pat svarbūs kaip ir BVP. Antrasis – BVP pakeisti nauju bendru rodikliu, apimančiu visus svarbius tvarumo ir gerovės aspektus. Šis naujas rodiklis tuomet turėtų tapti pagrindiniu socialinės ir ekonominės politikos rodikliu.

⁽¹¹⁾ <http://hdr.undp.org/en/statistics/indices/hpi/>

⁽¹²⁾ <http://worlddatabaseofhappiness.eur.nl/>

5.2. Pirmoji galimybė jau pritaikyta, t. y. sukurti kiti rodikliai, papildantys BVP, tačiau rezultatai nėra tenkinantys. Yra daug rodiklių, leidžiančių įvertinti įvairius tvarumo ir gerovės aspektus: demokratijos, laimės ir bendro pasitenkinimo, sveikatos, išsilavinimo, kultūros lygio, nuomonės laisvės, nusikalstamumo, aplinkos kokybės, išmetamo CO₂ kiekio, ekologinio pėdsako ir kt. Tačiau šiems rodikliams teikiama mažiau reikšmės negu BVP, kuris iki šiol laikomas pačiu išsamiausiu ir mažiausiai ginčytinu mūsų gerovės indikatoriumi.

5.3. Antroji galimybė, t. y. BVP pakeitimas bendru rodikliu, yra sudėtinga, kadangi kalbama apie du iš esmės skirtingus veiksnius: tvarumą ir gerovę. Tvarumas yra būtina sąlyga, o gerovė – tikslinis kintamasis. Tvarumui pakanka pasaulio mastu išlaikyti tokį patį gyvenimo būdą ilgą laiką. Jei laikomasi šio kriterijaus, nėra būtinybės siekti dar didesnio tvarumo. Su gerove yra kitaip: kuo ji didesnė – tuo geriau. Todėl yra prasmė nuolat siekti idesnės gerovės.

5.4. Kadangi šiuos du itin skirtingus veiksnius suderinti sunku, tenka svarstyti trečią galimybę, t. y. sukurti du rodiklius, kurie papildytų BVP: tvarumo rodiklį ir gyvenimo kokybės rodiklį. Tvarumo ir jo raidos rodiklis yra ekologinis pėdsakas, kuris, nepaisant jo trūkumų, yra geriausias turimas bendras tvaraus aplinkos vystymosi rodiklis. Šis pėdsakas yra puiki komunikacijos priemonė ir yra viena iš nedaugelio (jei ne vienintelė) priemonių, kurias taikant atsižvelgiama į vartojimo ir gamybos būdų (importo ir eksporto) poveikį kitų šalių aplinkai. Naudojant šią priemonę, ji gali būti tobulinama ir keičiama, jei ateityje atsirastų tinkamesnės priemonės. Kol kas nėra socialinio vystymosi rodiklio, kuris padėtų veiksmingai įvertinti įvairius gyvenimo kokybės aspektus ir perteikti tikrovišką vaizdą. Ši nuomonė skirta kaip tik tokiame gyvenimo kokybės rodikliui.

6. Gyvenimo kokybės rodiklis

6.1. Praktiškai pritaikomas ir moksliskai patikimas gyvenimo kokybės rodiklis turėtų apimti esmines gyvenimo kokybę lemiančias sritis ir atitikti šiuos kriterijus:

- apimti objektyvius veiksnius, kuriais apibrėžiami žmogiškieji gebėjimai,
- reaguoti į politikos tendencijas,
- laiku teikti duomenimis,

- leisti palyginti šalių padėtį,
- leisti palyginti skirtingus laikotarpius,
- būti suprantamas plačiajai visuomenei.

6.2. Toliau išvardijamos sritys, kurios ES yra laikomos itin svarbiomis gyvenimo kokybei ir atitinka minėtus kriterijus.

— **Fizinis neliečiamumas ir sveikata.** Šiuo rodikliu įvertinamas procentas gyventojų, kurių veiklos fiziškai nevaržo „vidiniai“ (liga, negalia) ar „išoriniai“ (nusikaltimas, įkalinimas) veiksniai.

— **Materialinė gerovė.** Omenyje turimos vidutinės disponuojamos pajamos, išreikštos perkamosios galios paritetais. Tai yra tinkamiausias bendras kriterijus vidutinio piliečio faktinei perkamajai galiai nustatyti. Įvairiose šalyse pakoregavus kainų lygio skirtumus, atsirado galimybė palyginti jų gyventojų perkamąją galią.

— **Galimybė naudotis viešosiomis paslaugomis.** BVP procentas, skiriamas sveikatos priežiūrai, švietimui, viešajam transportui, būstui ir kultūrai.

— **Socialinė veikla.** Sudedamas 20–65 metų amžiaus gyventojų, dirbančių apmokamą darbą, procentas ir vyresnių nei 20 metų gyventojų, dirbančių savanorišką darbą, procentas. Apmokamas darbas paprastai vertinamas kaip viena pagrindinių dalyvavimo ir socialinės integracijos formų. Be to, savanoriška veikla labai svarbi norint išlaikyti įvairias socialines struktūras ir taip pasipriešinti ekonomikos dominavimui. Padidėjus žmonių judumui svarbu, kad atvykėliai būtų gerai priimami ir būtų remiama jų kultūrinė ir socialinė integracija į esamas bendruomenes.

— **Laisvalaikis.** Vidutinis skaičius laisvalaikio valandų, kurias turi 20–65 metų amžiaus gyventojai ir kurios nėra skiriamos mokslui nei mokamam ar nemokamam darbui (įskaitant kelionę į darbą ir atgal, namų ruošos darbus ir kitų asmenų priežiūrą). Laisvalaikis priverstinio nedarbo laikotarpiu neturi būti įskaičiuojamas. Labai svarbu turėti mokamą darbą ir kartu turėti pakankamai laisvo laiko savo gyvenimo sumanymams įgyvendinti.

— **Aplinkos kokybė.** Sudedamas procentas, kuriuo išreikšti gamtos išteklių, palyginti su visu šalies plotu, ir procentas gyventojų, neveikiamų oro taršos. Kalbama ne apie gamtos ir aplinkos įtaką socialinio ir ekonominio vystymosi tvarumui (tam skirtas kitas rodiklis – ekologinis pėdsakas), o apie piliečių gyvenimo kokybę. Taigi rodiklis apsiriboja dviem gamtos ir aplinkos aspektais, kuriuos piliečiai gali tiesiogiai įvertinti teigiamai arba neigiamai.

6.3. Minėtoms šešioms sritims įvertinti naudojami įvairūs vienetai. Kad būtų galima juos apibendrinti vienu bendru rodikliu, visų pirma reikia juos suvienodinti. Paprasčiausias (ir veiksmingiausias) būdas būtų pagal kiekvieną dalinį rodiklį apskaičiuoti standartizuotą balą (Z balas) remiantis tarptautiniu lygiu pripažintu ir taikomu statistiniu metodu. Tai kintamasis, kurio vidurkis lygus nuliui, o standartinis nuokrypis lygus 1. Tai reiškia, kad iš visų šalių maždaug vienas trečdalis gauna balą nuo 0 iki +1, vienas trečdalis – nuo 0 iki –1, vienas šeštadalis – aukštesnį nei +1 ir vienas šeštadalis – žemesnį nei –1. Tuomet galima apskaičiuoti bendrą rodiklį: jis lygus šešių sričių Z balų vidurkiui.

6.4. Norint įvertinti kitimą laikui bėgant, nebūtina kasmet perskaičiuoti Z balus pagal tų metų vidurkį ir standartinį nuokrypį. Tokiu atveju gyvenimo kokybės vidurkis kasmet iš esmės būtų toks pat. Todėl pirmųjų metų, kuriais rodiklis buvo naudojamas, vidurkis ir standartinis nuokrypis bus naudojamas ir apskaičiuojant kitų metų Z balus. Jei vidurkis yra didesnis negu praėjusių metų, tai reiškia, kad gyvenimo kokybės vidurkis tikrai pagerėjo.

6.5. Plačiau visuomenei, kuriai statistikoje naudojamos matematinės sąvokos nebūtinai yra žinomos, tokio skaičiavimo rezultatai nelabai ką sako. Laikantis šešto kriterijaus (suprantamas plačiau visuomenei), reikėtų kasmet parengti lyginamąją lentelę, kad kiekvienas galėtų tiesiogiai susipažinti su gerais (ar blogais) savo šalies rezultatais, palyginti su kitomis šalimis ir praėjusių metų rezultatais. Toks suskirstymas paprastai suteikia daug informacijos ir gali padidinti naudojamos priemonės populiarumą ir prisidėti prie gyvenimo kokybės gerinimo.

7. Siekiant darnesnės politikos

7.1. Duomenis, reikalingus pažangai šiose šešiose srityse įvertinti, paprastai galima gauti visose ES valstybėse narėse, net jeigu jų kokybė ir pateikimo dažnumas (vis dar) gali skirtis. Finansinės ir ekonominės ataskaitos rengiamos jau labai seniai: informaciją šiuo klausimu galima gauti kasdien biržos indeksų forma. Aplinkos ir gyvenimo kokybės vertinimas – palyginti naujas

reiškiny, todėl šiuo klausimu galima gauti daug mažiau informacijos. Aplinkos ir socialiniai statistiniai duomenys dažnai surinkti prieš dvejus ar trejus metus. Viena pagrindinių sąlygų išsamiam ir kokybiškam rodikliui nustatyti – tai tam tikras nuoseklumas, susijęs su duomenų kokybe ir galimybe juos gauti. Tačiau svarbiausia yra tai, kad šį rodiklį būtų galima pradėti naudoti gana greitai, jei būtų pasiektas atitinkamas politinis susitarimas. Politiniu požiūriu šis rodiklis gali būti įdomus tuo, kad artimoje ateityje ES jis neabejotinai turi didesnį augimo potencialą negu BVP.

7.2. Vien tik vertinimo nepakanka; į rezultatus turi būti atsižvelgiama formuojant politiką. XXI-ame amžiuje susiduriame su daugeliu problemų, kurioms dar nerasta aiškių sprendimų, kadangi jos iškilo neseniai. Būtina imtis skubių priemonių, kadangi neradę struktūrinių sprendimų išsėmsime planetos išteklius. Formuojant politiką, paremtą ne vien tik ekonomikos augimu, bet ir tvariu vystymusi ekonomikos (ekonominės veiklos tęstinumas), socialinėje (sudaryti galimybę žmonėms sveikai gyventi ir gauti pajamas, o tokios galimybės neturintiems užtikrinti reikiamą socialinės apsaugos lygį) ir aplinkos (biologinės įvairovės išsaugojimas, ėjimas tvarios gamybos ir tvaraus vartojimo link) srityje, atsirasi galimybė nesunkiai išspręsti daugelį esminių klausimų (užimtumas, nelygybė, mokymas, skurdas, migracija, laimė, klimato kaita, planetos išteklių eikvojimas).

7.3. Šiame dokumente apibūdintas rodiklis nėra tobulas. Tai nėra Komiteto pasiūlymas, o veikiau indėlis į šiuo metu vykstančias diskusijas šia tema. Galbūt reikėtų padidinti sričių skaičių, o gal konkrečiau apibrėžti kriterijus, kuriuos šios sritys turi atitikti. Toks rodiklis visada bus tobulintinas. Vertinimas yra dinamiškas procesas, kadangi vertinama visuomenės raida. Dėl šių pokyčių gali atsirasti poreikis sukurti kitokius arba konkretesnius rodiklius. Rodiklio nustatymas taip pat dinamiškas procesas ir turėtų būti pagrįstas diskusijomis ir debatais, kaip būdinga demokratinei visuomenei.

7.4. Tai nėra trumpalaikis projektas. Juo siekiama kur kas aukštesnių tikslų. Akivaizdu, kad, norint užtikrinti šio projekto įvykdumą, į jį reikia įtraukti tik ES valstybes nares (numatant galimybę įtraukti šalis kandidates Kroatiją ir Turkiją) ir šalis, kurių politinė bei ekonominė sistema yra panaši: JAV, Kanadą, Australiją, Naująją Zelandiją ir Japoniją. Dėl didžiulių ekonominio išsivystymo skirtumų negalima sukurti vienos suprantamos priemonės, kuri leistų pagal vieną skalę įvertinti išsivysčiusių ir besivystančių šalių raidą. Dėl šių šalių politinių sistemų panašumų demokratinių laisvių rodiklis nėra laikomas viena pagrindinių sričių, lemiančių gyvenimo kokybę, kadangi šioje šalių grupėje tai savaime suprantama.

7.5. Politika, orientuota ne vien tik į ekonomikos augimą, bet ir į socialinius bei aplinkos veiksnius, gali prisidėti prie geresnių ir labiau suderintų politinių pasirinkimų, taip pat ir prie tvaresnės ir darnesnės ekonomikos. Komitetas tikisi, kad Europos Komisija išreikš aiškia poziciją šiuo klausimu savo ES tvaraus vystymosi strategijos pažangos ataskaitoje, kurią paskelbs 2009 m. birželio mėn. Siektinas tikslas galėtų būti ankstesnėje Komiteto nuomonėje apibūdintas Europos socialinis modelis ⁽¹⁾. Šiuo modeliu siekiama nutiesti kelią į demokratinės, ekologinės, konkurencinės gerovės ir solidarumo erdvę, paremtą visų ES piliečių socialine integracija.

Briuselis, 2008 m. spalio 22 d.

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Mario SEPI

⁽¹⁾ OL C 309, 2006 m. gruodžio 16 d., p. 119.